BASİT REGRESYON VE KORELASYON ANALİZİ

İstatistiksel araştırmalarda iki yada daha çok değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi için en çok kullanılan yöntemlerden birisi regresyon analizidir. Değişkenler arasındaki ilişki matematiksel bir modelle açıklanabileceği gibi, ilişkinin derecesi ve yönü bir bir katsayı ile de ortaya koyulabilir. Bu da korelasyon analizi ile sağlanabilir.

Değişkenler arasındaki ilişkilere bazı örnekler vermek gerekirse;

-İnsanların boyları ile kiloları

-Futbol takımlarının çalışma süreleri ve maç skorları toplamları

-Öğrencilerin çalışma miktarları ve sınav notları

-Bir malın fiyatı ve talep miktarı

-Bir ürünün verimi ve verilen gübre miktarı, vb.

Değişkenler arasındaki ilişkiler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

i) Belirleyici (deterministik) ilişkiler

ii) Yarı belirleyici ilişkiler

iii) Deneysel (ampirik) ilişkiler

Yarı belirleyici ve deneysel ilişkilerin incelenmesi regresyon analizinin kapsamına girmektedir.

Regresyon analizinde değişkenler iki grup altında incelenir:

- Bağımsız değişkenler (açıklayıcı değişkenler)
- Bağımlı değişkenler

Bizim kontrol edebildiğimiz yada edemediğimiz bağımsız değişkenlerde meydana gelen değişiklikler, bağımlı değişkenlere etki ederek onların değer değiştirmesine neden olurlar. Örneğin kişilerin gelirlerinin değişmesi, harcama miktarlarının da değişmesine neden olur. Bu durumda gelir bağımsız değişken, harcama miktarı ise bağımlı değişkendir.

Regresyon analizinde genellikle bağımsız değişkenler (X) , bağımlı değişkenler (Y) ile gösterilirler.

Basit doğrusal regresyondaki basit kelimesi iki değişken arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılmasından, doğrusal kelimesi ise kurulan modelin parametreleri açısından doğrusal bir model olmasındandır.

İki değişken arasındaki en basit ilişki, bir doğru ile açıklanabilen ilişkidir.

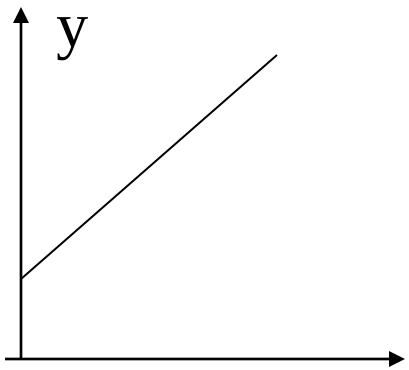

Genel olarak bir doğrunun matematik gösterimi:

$Y=\beta_0+\beta_1 X$ şeklindedir. Burada β_1 ,

eğimdir ve X'teki 1 birimlik değişmenin Y'de yaptığı değişikliği gösterir.

β_0 ise X'in değeri 0 olduğunda Y'nin almış olduğu değerdir ve Y ekseninin kesme noktası olarak isimlendirilir.

Bir fabrikada taşıma işleri için kullanılan tırların yaşı ile bakım harcamaları arasındaki ilişkiyi ele alalım. Verilerin grafiği çizildiğinde tam olarak düz bir doğrunun üzerinde olmadıkları, fakat tırlar eskidikçe bakım harcamalarının da arttığı görülmektedir. Burada bağımsız değişken yaş, bağımlı değişken ise bakım harcamalarıdır, çünkü yaş değiştikçe bakım harcamaları değişiklik göstermektedir. Pratiklik olması açısından yaş ve bakım harcaması arasındaki ilişkinin bir doğru şeklinde olduğunu varsayarsak, bu modelin matematik gösterimi:

Bakım harcaması ← $Y = \beta_0 + \beta_1 X + e$ → Hata terimi

yaş

yaş (yıl)	bakım harcaması
2.0	2500
4.5	9200
4.5	4950
4.0	4400
5.0	7900
5.5	10500
5.0	9700
0.5	1950
6.0	8000
1.0	2025
1.0	3700
3.0	6800

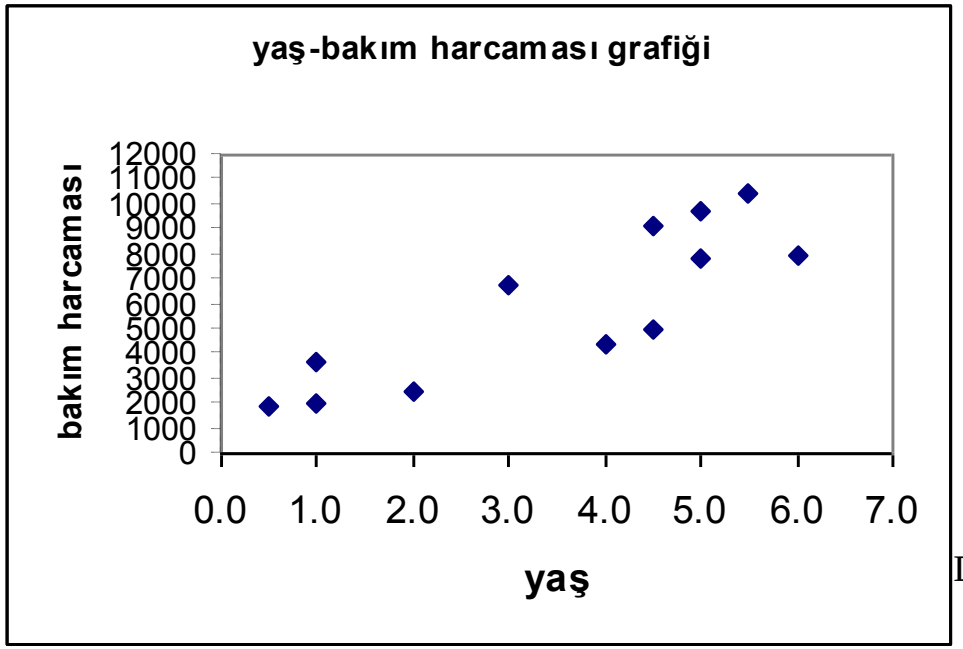

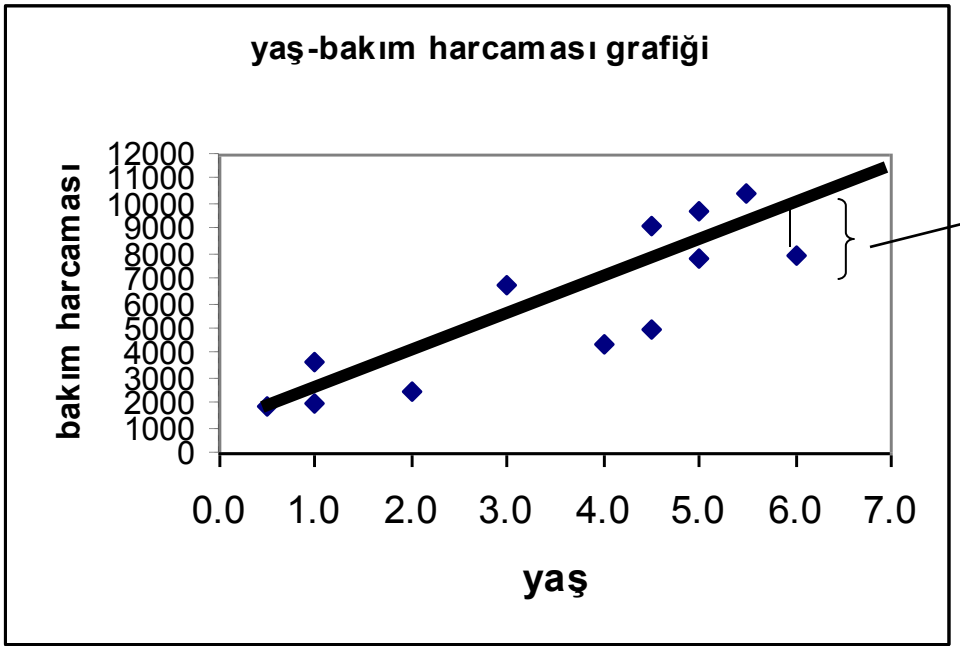

e hata terimi, traktörler için yapılan harcamanın, ilişkiyi açıklayan doğrudan ne kadar saptığını gösterir.

Tırların yaşı ile yapılan bakım harcamaları arasındaki gerçek ilişkiyi belirleyen model henüz belirlenmiş değildir. Bunun için modelde bulunan parametrelerin (β_0 ve β_1) bilinmesi gerekir.

β_0 ve β_1 birer parametre olduklarından, gerçek değerlerinin bulunması için taşıma işinde kullanılan tüm tırların (populasyonun) bakım harcamaları ve yaşlarının bilinmesi gerekmektedir. Bu da çoğu zaman imkansız olduğundan elimizdeki örneği kullanarak parametreleri tahminleriz veya başka bir ifade şekliyle grafikteki noktalara en iyi uyan bir doğruyu buluruz.

EN KÜÇÜK KARELER (EKK) YÖNTEMİ İLE BİR DOĞRUNUN UYUMU

Gözlemleri en iyi açıklayan doğrunun belirlenmesi için çeşitli yöntemler ileri sürülebilir fakat günümüzde en çok kullanılan yöntem "En Küçük Kareler" adı verilen yöntemdir. Bu yöntem gözlemlerin belirlenen doğrudan uzaklıklarının (hata terimlerinin) karelerinin toplamının en küçük yapılmasına dayanır.

$Y = \beta_0 + \beta_1 X + e$ modelinde hata terimi:

$e = Y - \beta_0 - \beta_1 X$ olarak yazılabilir. Bu ifadenin karesi alınıp tüm gözlemler için toplanırsa:

$$\sum_{i=1}^{n} e_i^2 = \sum_{i=1}^{n} \left(Y - \beta_0 - \beta_1 X\right)^2$$

İfadesi elde edilir. EKK yöntemine göre bu ifadeyi minimize eden b_0 ve b_1 değerleri β_0 ve β_1 'in tahmincileri olur.

$$\sum_{i=1}^{n} e_i^2 = \sum_{i=1}^{n} \left(Y - \beta_0 - \beta_1 X\right)^2$$

İfadesini minimize eden parametre tahmincilerinin değerlerini bulabilmek için eşitliğin β_0 ve β_1 'e göre türevleri alınıp 0'a eşitlenir.

β_0'a göre türev alınırsa;

$$\frac{\partial}{\partial \beta_0} \sum_{i=1}^{n} e_i^2 = \frac{\partial}{\partial \beta_0} \sum_{i=1}^{n} \left(Y - \beta_0 - \beta_1 X\right)^2$$

$$= -2 \sum_{i=1}^{n} \left(Y - \beta_0 - \beta_1 X\right)$$

β_1'e göre türev alınırsa;

$$\frac{\partial}{\partial \beta_1} \sum_{i=1}^{n} e_i^2 = \frac{\partial}{\partial \beta_1} \sum_{i=1}^{n} \left(Y - \beta_0 - \beta_1 X\right)^2$$

$$= -2X \sum_{i=1}^{n} \left(Y - \beta_0 - \beta_1 X\right)$$

Her iki denklemi de 0'a eşitlersek;

$$-2 \sum_{i=1}^{n} \left(Y - b_0 - b_1 X\right) = 0$$

$$\sum_{i=1}^{n} \left(Y - b_0 - b_1 X\right) = 0$$

$$-2. \sum_{i=1}^{n} X.\left(Y - b_0 - b_1 X\right) = 0$$

$$\sum_{i=1}^{n} X.\left(Y - b_0 - b_1 X\right) = 0$$

$$-2\sum_{i=1}^{n}\left(Y-b_0-b_1X\right)=0 \qquad -2.\sum_{i=1}^{n}X.\left(Y-b_0-b_1X\right)=0$$

$$\sum_{i=1}^{n}\left(Y-b_0-b_1X\right)=0 \qquad \sum_{i=1}^{n}X.\left(Y-b_0-b_1X\right)=0$$

Parantezleri açarsak;

$$\sum Y-n.b_0-b_1\sum X=0 \qquad \sum XY-b_0\sum X-b_1\sum X^2=0$$

Bu denklemlere doğrunun NORMAL DENKLEMLERİ denir.
Normal denklemler alt alta yazılıp birlikte çözüldüklerinde b_0 ve b_1 tahmincileri bulunur.

$$\left.\begin{array}{c}\sum Y=n.b_0+b_1\sum X\\ \sum XY=b_0\sum X+b_1\sum X^2\end{array}\right\} \quad b_1=\frac{\sum XY-\frac{(\sum X).(\sum Y)}{n}}{\sum X^2-\frac{(\sum X)^2}{n}}$$

$$b_0=\overline{Y}-b_1\overline{X}$$

şeklindeki formüller yardımıyla da tahminciler bulunabilir.

Böylece veri noktalarımızdan geçen en iyi doğru denklemi:

$$\hat{Y} = b_0 + b_1 X$$

Gerçek Y'nin tahmincisi

Traktör örneğimiz için gereken hesaplamaları yapıp normal denklemleri oluşturalım:

	yaş (yıl) (x)	bakım harcaması (y)	x	y	xy
	2.0	2500	4	6250000	5000
	4.5	9200	20.25	84640000	41400
	4.5	4950	20.25	24502500	22275
	4.0	5500	16	30250000	22000
	5.0	7900	25	62410000	39500
	5.5	10500	30.25	110250000	57750
	5.0	9700	25	94090000	48500
	0.5	1950	0.25	3802500	975
	6.0	8000	36	64000000	48000
	1.0	2025	1	4100625	2025
	1.0	3700	1	13690000	3700
	3.0	6800	9	46240000	20400
toplam	42.0	72725.0	188.0	544225625.0	311525.0
ortalama	3.5	6060.4			

$$\sum Y = n.b_0 + b_1 \sum X$$

$$\sum XY = b_0 \sum X + b_1 \sum X^2$$

$$72725 = 12b_0 + 42b_1$$

$$311525 = 42b_0 + 188b_1$$

$$35*(72725 = 12b_0 + 42b_1)$$

$$311525 = 42b_0 + 188b_1$$

$$254537.5 = 42b_0 + 147b_1$$

$$- \quad 311525 = 42b_0 + 188b_1$$

$$-56988 = -41b_1$$

$b_1 = 1390$

$72725 = 12b_0 + 42b_1$

$72725 = 12b_0 + 42*1390$

$b_0 = 1195$

Tahmincileri elde etmek için normal denklemler yerine formüller kullanılırsa da aynı sonuçlar elde edilir.

Doğrunun denklemi:

$$\hat{Y} = 1195 + 1390X$$

Hesaplanan bu denklem kullanılarak yaşını bildiğimiz bir traktör için yapılacak ortalama bakım masrafını tahmin edebiliriz. Örneğin x=4 yaşındaki bir traktör için bakım masrafları:

$$\hat{Y} = 1195 + 1390X$$

$$\hat{Y} = 1195 + (1390)(4) = 6755$$

olarak bulunur.

REGRESYON DENKLEMİNİN İNCELENMESİ

Regresyon denklemini incelerken genellikle bizi en çok ilgilendiren soru incelediğimiz iki değişken arasında gerçekten bir ilişki olup olmadığı sorusudur. Bu soru aslında basit doğrusal regresyonda β_1 'in değerinin 0 olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu araştırmayı yaparken istatistiksel testle kullanmak gerektiğinden hata terimi ve parametre tahmincilerinin dağılışları hakkında bazı varsayımlarda bulunmak gerekir.

Hata terimi e'ler, ortalaması 0 ve varyansı olan birbirinden bağımsız normal dağılışlar gösterirler.

$E(e)=0 \quad Var(e)= s^2$

- ***Tahminin Standart Hatası ve Varyansı***

Tahminin standart hatası s, noktaların regresyon doğrusu etrafındaki dağılımlarının ortalama bir ölçüsünü verir.

$$s = \sqrt{\frac{\sum e^2}{n-k}} \qquad s^2 = \frac{\sum e^2}{n-k}$$

Korelasyon Katsayısı

Korelasyon katsayısı, regresyon modeli ile bulunan tahmini Y değerlerinin, gerçek değerlere uygunluğunu ölçmede kullanılır.

- Korelasyon katsayısı -1 ile 1 arasında değişir.
- Katsayının -1 çıkması, iki değişken arasında ters yönlü tam bir ilişkinin olduğunu, 1 çıkması ise doğru yönlü tam bir ilişkinin olduğunu ifade eder.
- Katsayının -1'e doğru yaklaşması ,değişkenler arasında ters yönlü kuvvetli bir ilişkiyi gösterirken, 1'e yaklaşması değişkenler arasında doğru yönlü kuvvetli bir ilişkiyi ifade eder.
- Korelasyon katsayısının işareti, regresyon doğru veya eğrisine ait eğim katsayısının işaretidir.
- Korelasyon katsayısının karesi, belirleme katsayısını determinasyon katsayısını) verir.

Sınırlı sayıda veri üzerinden hesaplanan korelasyon katsayısı bir istatistiktir ve r ile gösterilir.Bu istatistiğin anakütle parametresi olarak karşılığı ρ 'dur.

Korelasyon katsayısı için genel formül; $r = \pm\sqrt{\frac{\sum(\hat{Y} - \bar{Y})^2}{\sum(Y - \bar{Y})^2}}$

yada $r = \frac{\sum xy}{\sqrt{(\sum x^2)(\sum y^2)}}$

Bu formülde;

$$\sum xy = \sum XY - \frac{(\sum X)(\sum Y)}{n} \qquad \sum x^2 = \sum X^2 - \frac{(\sum X)^2}{n}$$

$$\sum y^2 = \sum Y^2 - \frac{(\sum Y)^2}{n}$$

Bütün bu değerler n katsayısı ile çarpılırsa sonuç değişmez ve korelasyon katsayısı;

$$r = \frac{n\sum XY - (\sum X)(\sum Y)}{\sqrt{\left[n\sum X^2 - (\sum X)^2\right]\left[n\sum Y^2 - (\sum Y)^2\right]}}$$

ÖRNEK

Bir süper market yöneticisi tesadüfi olarak seçilen bir saatlik sürelerde kasaya gelen müşteri sayısını ve ödedikleri toplam para miktarını aşağıdaki gibi kaydetmiştir.

Müşteri Sayısı	25	20	50	35	40
Ödenen Para (10000 TL)	12.5	10.4	25.3	20.2	24.1

Müşteri sayısını bağımsız (X), kasalara ödenen para miktarını bağımlı değişken olarak kabul ederek, doğrusal korelasyon katsayısı;

$$r = \frac{n\sum XY - (\sum X)(\sum Y)}{\sqrt{\left[n\sum X^2 - (\sum X)^2\right]\left[n\sum Y^2 - (\sum Y)^2\right]}}$$

formülü ile kolayca hesaplanabilir.

X	Y	XY	X^2	Y^2
25	12.5	312.5	625	156.2
20	10.4	208	400	108.1
50	25.3	1265	2500	640.09
35	20.2	707	1225	408.04
40	24.1	964	1600	580.81
Toplam 170	92.5	3456.5	6350	1893.3

$$r = \frac{5(3456.5) - 170(92.5)}{\sqrt{\left[5(6350 - 170^2\right]\left[5(1893.3) - (92.5)^2\right]}} = 0.9669$$

Örnek:1996-2005 yıllarındaki Türkiye'nin turizm gelirleri ile Türkiye'ye gelen turist sayısı tabloda verilmiştir.

Yıllar	Turizm Gelirleri	Yabancı Ziyaretçi Sayısı
1996	5.650	8.614
1997	7.008	9.689
1998	7.177	9.752
1999	5.193	7.464
2000	7.636	10.412
2001	8.090	11.569
2002	8.481	13.247
2003	9.677	14.030
2004	12.125	17.517
2005	13.929	21.122

Turizm Gelirleri ile Yabancı Ziyaretçi Sayısı verileri arasındaki dağılma diyagram

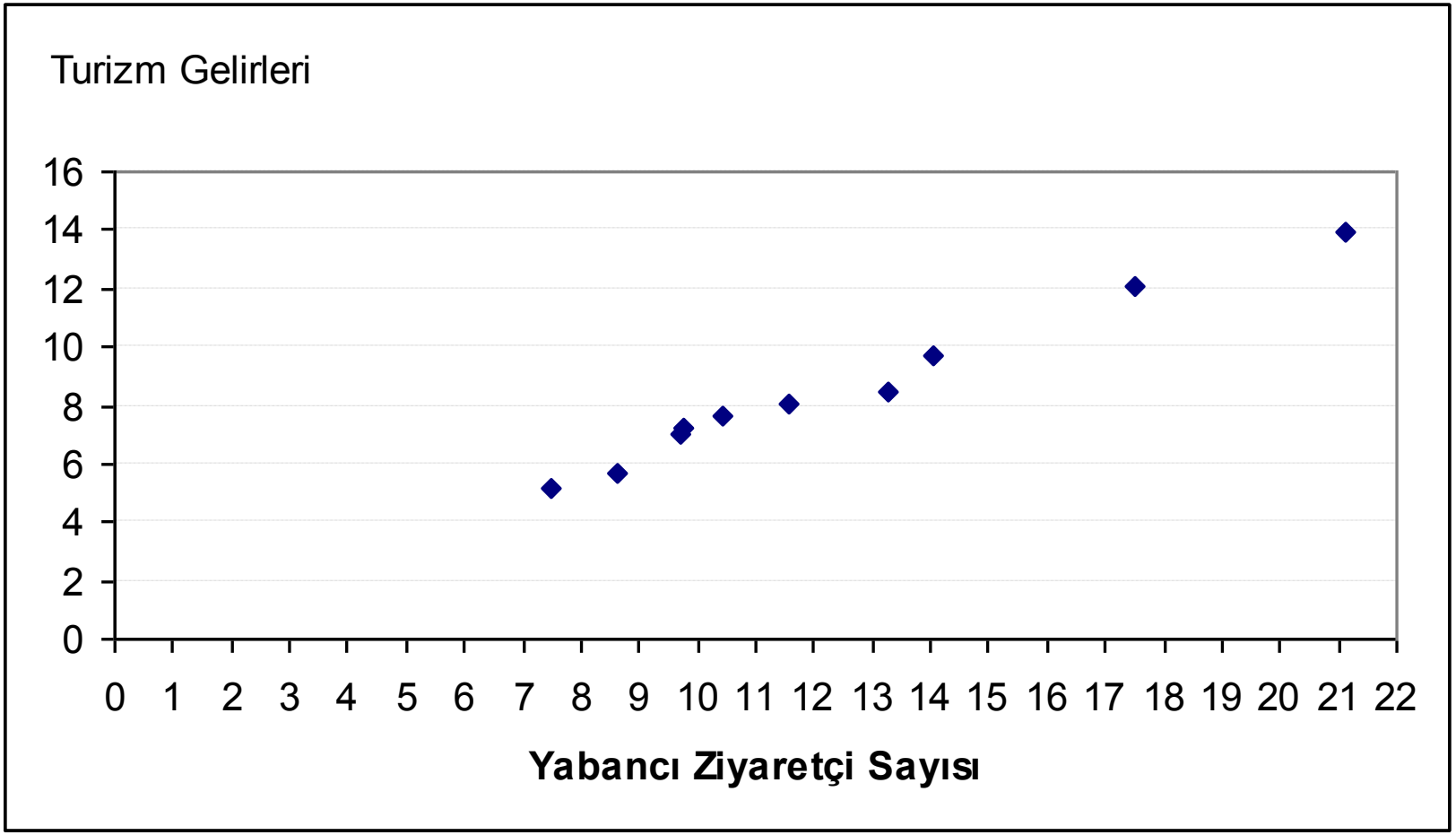

Doğrusal tüketim fonksiyonunun normal denklemler yoluyla tahmini:

Tablo 2: Verilerin normal denklemler ile çözüm için düzenlenmesi

Y	X	Y*X	X^2
5.650	8.614	48.6691	74.201
7.008	9.689	67.9005	93.8767
7.177	9.752	69.9901	95.1015
5.193	7.464	38.7605	55.7113
7.636	10.412	79.5060	108.4097
8.090	11.569	93.5932	133.8418
8.481	13.247	112.3478	175.4830
9.677	14.030	135.7683	196.8409
12.125	17.517	212.3936	306.8452
13.929	21.122	294.2083	446.1388
$\Sigma Y=84.966$	$\Sigma X=123.416$	$\Sigma YX=1153.138$	$\Sigma X^2=1686.4501$

Doğrusal tüketim fonksiyonunun normal denklemler yoluyla tahmini:

$$\Sigma Y = b_0.n + b_1.\Sigma X$$
$$\Sigma YX = b_0.\Sigma X + b_1.\Sigma\ X2$$

$$84.96 = b_0.10 + b_1.\ 123.4$$
$$1153.13 = b_0.123.4 + b_1.\ 1686.4$$

b_0=0.597 b_1=0.640

$$\hat{Y} = 0.597 + 0.640X$$

Yabancı ziyaretçi sayısı arttıkça turizm geliri artmaktadır.

Doğrusal tüketim fonksiyonunun formülden tahmini:

$$\hat{b}_0 = \frac{\sum X^2 \sum Y - \sum X \sum YX}{n\sum X^2 - \left(\sum X\right)^2}$$

$$= \frac{(1686.45)*(84.966) - (123.416)*(1153.138)}{10*(1686.45) - (123.416)^2} = 0.597$$

$$\hat{b}_1 = \frac{n\sum YX - \sum X \sum Y}{n\sum X^2 - \left(\sum X\right)^2}$$

$$= \frac{10*(1153.138) - (123.416)*(84.966)}{10*(1686.45) - (123.416)^2} = 0.640$$

Tahminin standart hatası ve varyansı:

$$s = \sqrt{\frac{\sum e^2}{n-k}} \qquad s^2 = \frac{\sum e^2}{n-k}$$

Y	Y^2	$\hat{Y} = 0.597 + 0.640X$	$e = Y - \hat{Y}$	e^2
5.65	31.92	0.597 + 0.640(**8.614**) = 6.1099	-0.460	0.2115
7.008	49.11	0.597 + 0.640(**9.689**) = 6.7979	0.210	0.0441
7.177	51.51	0.597 + 0.640(**9.752**) = 6.8382	0.339	0.1147
5.193	26.96	0.597 + 0.640(**7.464**) = 5.3739	-0.181	0.0327
7.636	58.31	0.597 + 0.640(**10.412**) = 7.2606	0.375	0.1408
8.09	65.45	0.597 + 0.640(**11.569**) = 8.0011	0.089	0.0078
8.481	71.93	0.597 + 0.640(**13.247**) = 9.0750	-0.594	0.3529
9.677	93.65	0.597 + 0.640(**14.030**) = 9.5762	0.101	0.0101
12.125	147.02	0.597 + 0.640(**17.517**) = 11.8078	0.317	0.1005
13.929	194.02	0.597 + 0.640(**21.122**) = 14.1150	-0.186	0.0346
	$\Sigma Y^2 = 789.8721$	$\sum \hat{Y} = 84.966$	0.010	$\Sigma e^2 = 1.0501$

$$s = \sqrt{\frac{\sum e^2}{n-k}} = \sqrt{\frac{1.0501}{10-2}} = 0.362$$

$$s^2 = (0.362)^2 = 0.131$$